

Araştırma Makalesi / Research Paper

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE KIPLIK İŞARETLEYİCİSİ OLARAK MODAL SÖZLERİN SPESİFİK ÖZELLİKLERİ VE SÖZ DİZİMİNDE İŞLEVLERİ

Elza ALIŞOVA DEMİRDAĞ*

Öz

Türkiye Türkçesinde kiplik olarak tanımlanan modallığın dilde çeşitli işaretleyicileri mevcuttur. Kipliğin dilsel ifadesi olan kiplik işaretleyicileri morfolojik kategoriler, sözlüksel kategoriler, söz dizimsel kategoriler, tonlama ve bağlam olarak sınıflandırılır. Fakat, Azerbaycan Türkçesinde bu görevi doğrudan üstlenen gramatikal kategori, modal sözcüktür. Modal sözcükler, konuşanın söylediği fikre belli münasebetini, ilgisini belirten sözcük türüdür. Modal sözcüklerin temel görevi modallığı çeşitli şekilde ifade etmektir. Modal sözcükler, leksik, gramatikal, morfolojik karakteri ve sentaktik görevi ile Azerbaycan Türkçesinde ayrıca bir sözcük türü olarak kendini göstermektedir. Modal sözcükler, *sabit modal sözcükler (sadece modal söz olarak kullanılanlar)*, *gayri sabit modal sözcükler (diğer sözcük türlerinin modal söz olarak kullanımı)* olarak iki başlıkta incelenir. Anlamlarına göre modal sözcükler çeşitli şekillerde sınıflandırılır. 1. *Tasdik bildiren modal sözcükler*. 2. *İhtimal, şüphe, tereddüt bildiren modal sözcükler*. 3. *Benzetme, mukayese bildiren modal sözcükler*. 4. *Netice, sonuç, sıra, genelleme bildiren modal sözcükler*. 5. *Kaynak, isnat bildiren modal sözcükler*. 6. *Emosyonel münasebet bildiren modal sözcükler*. Yapısına göre modal sözcükler, *basit, türemiş ve birleşik modal sözcükler* olarak ele alınır. Azerbaycan Türkçesinde

Geliş Tarihi/ Date Applied: 14.12.2020

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 05.02.2021

Makalenin Künyesi: Alışova Demirdağ, E. (2021). "Azerbaycan Türkçesinde Kiplik İşaretleyicisi Olarak

Modal Sözcüklerin Spesifik Özellikleri ve Söz Diziminde İşlevleri". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 51, 61-80.

DOI: 10.24155/tdk.2021.157

* Dr. Öğr. Üyesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Girne/

KKTC elzaalishovademirdag@gmail.com.

ORCID: 0000-0002-0320-8996

modal sözler, morfolojide incelense de cümledeki görevleri nedeniyle sentaksta da bahsedilmektedir. Modal sözler, sentaksta genel olarak *ara söz*, bazen ise *söz-cümle* görevinde kullanılırlar. Azerbaycan Türkçesinde modallık sadece gramatikal kategori olarak değil, aynı zamanda felsefi mantıki kategori olarak da incelenir. Çalışmada, Azerbaycan Türkçesinde modal sözlerle ilgili bilgi verilecek ve söz dizimindeki işlevi metinlerden seçilen örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Azerbaycan Türkçesi, yardımcı sözcük türü, modal sözler, modalite, kiplik.

Specific Features of Modal Words and Their Functions in the Word System as Modality Markers in Azerbaijani Turkish

Abstract

There are various markers of modality in the language, which is defined as modality in Turkey Turkish. Modality markers, which are linguistic expressions of modality, are classified into toning, connection, morphological and lexical categories. However, the grammatical category that directly assumes this task in Azerbaijani Turkish is modal words. The main task of modal words is to express modality in various ways. Modal words, with their lexical, grammatical, morphological characters and syntactic functions, also appear as a distinct type of word in Azerbaijani Turkish. Modal words are examined under two headings as fixed modal words (those used only as modal words) and non-fixed modal words (using other types of words as modal words). Modal words are classified in various ways according to their meanings as: (1) modal words expressing approval; (2) modal words expressing possibility, suspicion and hesitation; (3) modal words expressing analogy and comparison; (4) modal words stating conclusion, sequence, and generalization; (5) modal words indicating reference and (6) modal words indicating regret. According to their structure, modal words are considered as simple, derived and compound modal words. Although modal words are examined in morphology in Azerbaijani Turkish, they are also mentioned in syntax due to their function in sentences. Modal words are used in syntax generally as intermediate words, and sometimes in word-sentence task. In Azerbaijani Turkish, modality is studied not only in grammatical category, but also in philosophical-logical category. In this study, information will be given about modal words in Azerbaijani Turkish and their syntax functions will be explained through examples selected from texts.

Keywords: Azerbaijani Turkish, auxiliary word type, modal words, modality.

Giriş

Latince “modalis” sözüden gelen modallık, yöntem, tarz, şekil vb. gibi anlamlar taşımaktadır. P. H. Matthews, modal söz için “işlevsel sözcük, ilgeç, tanımlılık, bağlaç” vb. gibi karşılıklar gösterirken “modality”yi ise “konuşmanın bir çeşidi veya kesinliğin bir derecesi” şeklinde açıklar. ‘Mood’, (kip)un “dilde en mükemmel şekilde gramatikal bir kategori, ‘modality’nin de onun ihtiva ettiği göreceli bir kategori olarak tanımlanabileceğini, bunun da tek anlamlı (sözcük) olabileceğini” belirtir (Matthews 1997’den aktaran: Biray 2009: 339). Palmer, modalite için “söyleyicinin düşüncesinin de tavrının da gramatikal hâle gelmesi” şeklinde yorum yapar (1986a: 16). Yazar, kipliği, önerme kipliği (propositional modality) ve eylem kipliği (event modality) olarak iki başlıkta inceler ki bu en fazla kullanılan sınıflandırmalardan biridir¹ (2001b: 6-22). N. K. Dmitriyev (1948), modal sözleri ayrıca bir kategori olarak ele alır.

Kip ve kiplik, birbirine yakın iki kavram olarak kullanılmaktadır. *Türkçe Sözlük*’te kip “Fiillerde belirli bir zamanla konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulunun teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, sıyga.”; kiplik de “Önermelerin yalın, belkili veya mecbur olma nitelikleri.” (2011: 1444) şeklinde tanımlanır. Türkiye Türkçesinde kiplik, modality kelimesini karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Berke Vardar, kipi aşağıdaki şekilde tanımlar:

“Kip, (Alm. Modus, Fr. Mode, İng. mood, mode), eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumunu, bir başka deyişle salt bildirmeye mi yetindiğini, yoksa bir yorumda mı bulunduğunu, istek, dilek, koşul, gereklilik, buyruk mu anlattığını gösteren eylem biçiminin özelliği olarak tanımlar. Zaman terimi gibi kip terimi de gerçekte salt bir nitelik taşımaz. Bir kip, birden çok kipsel değer anlatabilir. Kimi durumlarda söz dizimsel zorunlulara bağlı olarak kipsel değerler ortadan kalkabilir. Türkçeye ilişkin betimlemelerde kip kavramı zaman kavramıyla çoğu kez karışır, kip yerine tarz terimini kullanıp zaman yerine kipi kullananlara bile rastlanır. Pek çok sınıflandırma varsa da, genellikle bildirme kipleri (belirli geçmiş, belirsiz geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman) ve isteme kipleri (istek, dilek-koşul, gereklilik ve buyruk) birbirinden ayırt edilir.” (2002: 135).

Kiplik (modality) içinse “Konuşucuyla dinleyici arasındaki bildirişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği. Olumlu ya da olumsuz bildirme tümcesi, olumlu ya da olumsuz soru cümlesi, olumlu veya olum-

1 Dünya dilciliğinde kiplik konusunda temel çalışmalar için bk., Lynos, J. (1977). *Semantics (Volume 2)*. USA: Cambridge University Press; Sweetser, E. E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press; Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*. Amsterdam-New York: Elsevier; Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford: Oxford University Press.

suz buyrum ya da dilek tümcesi, dolaylı ya da dolaysız anlatım çevresinde başlıca kiplikleri oluşturur.” (2002: 135) şeklinde tanımlar. Yazar, bu bağlamda kiplikleri, işlevsel anlam birimden ayırır. “Kiplikler, bir başka anlam birimin işlevini belirtmez, onu gerçekleştirir ve bütünler. Adın dil bilgisel belirleyicileri, eylem ve ad eklerinden cins, kişi, sayı, zaman ve kip belirtenler bu türe bağlanır.” şeklinde tanım yapar (2002: 135).

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde ‘mood’, ‘mode’ terimini birkaç farklı başlıkta ele alır. Kip başlığı altında “(Alm. Modus; Fr. Mode; İng. Mood, mode; Osm. Sîga) Kök ve gövde durumundaki fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimi.” olarak tanımlar (2010: 148). Tarz başlığı altında ise şöyle bir açıklama yapar: “Yüklemin bildirdiği zamanı görülen geçmişe, duyulan geçmişe ve dilek şart kipine aktararak elde edilen birleşik fiil kipi. *Bil-iyor- du, bil-iyor- muş, bil-irse* gibi. Bu örneklerde, fiildeki oluş ve kılışı şimdiki zamandan geçmiş zamana ve şarta aktararak fiilin tarzını oluşturan öge eski er- fiilidir: *bil-e- yorur er-di > bil-iyor- du, kel- miş er- di > gel- miş- ti, tut- ar er- se > tut- ar- sa vb.*” (2010: 208) Yazar, tasarlama kipi başlığı altında da konuyu tekrar ele alır.

Muharrem Ergin, kipiın şekil olarak da adlandırılabilceğinin altını çizerek bu şekilde bir tanım yapar: “Kip, yahut şekil fiil kök veya gövdesinin ifade ettiğii hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramatikal kategorisidir.” (2008: 133).

Fuat Bozkurt, “Kip, eylemde konuşanın tavrı yansıtan bir anlatım inceliğidir. Kişisel duygular, niyet, istek kipe yansıtılır. Kip olayın hangi ortamda geliştiğini bildirir.” (2017: 25) şeklinde tanım yaparak kipiın sınırlarının çizilmesinin zor olduğunu belirtir.

Kip, Türkiye Türkçesi gramerlerinde genel olarak fiilin zaman, şahıs ekleriyle çekimlenip belirli bir şekilde ifade edilişii olarak tanımlansa da kimi zaman da konuşurun tutumunu, ruh hâlini yansıtan gramatikal ulam olarak da değerlendirilmektedir: “Fiilin bir başka gramatikal ulamı, “kip”-tir, yani fiilin gösterdiği sürecin (vetire, proces) hangi *psikolojik koşullar* altında meydana geldiğini ya da gelmek istediğini bildiren ve *ruh durumu*-nu, kişisel duyguları, niyeti, isteğii belirten bir gramatikal ulam.” (Dilaçar, 1971: 106).

Ahmet Benzer’e göre Türkçede *kip* kavramını *kip* ve *kiplik* biçiminde birbirinden ayırmak gerekir: “Kip (mood), Türkçede istek, gereklilik, emir, dilek-şart anlamlarında sahip olan, biçim olarak dilde kullanım imkânı bulan ve birincil görevi bu görevleri aktarmak olan biçimlere verilen addır. Kiplik (modality) ise fiilin gösterdiği sürecin hangi şartlar altında

gerçekleştiğini bildiren, konuşucunun ruh durumunu, duygularını, niyetini, isteğini belirten ve dilde biçim olarak bu göreve atfedilmiş olmayan biçimlere verilen addır.” (2008: 271). Yazar, kipi sadece fiilleri içeren bir sınıflama, kipliği ise dilin değişik birimlerinin kullanım düzleminde kazandıkları iletişim değeri olarak tanımlar (2008: 271).

Aslan Demir, kip ve kipliği şöyle ayırır: “Kiplik (modality) anlam-bilimle, kip (mood) ise biçimbirimle ilgilidir. Dil bilimsel kipliğin temel problematiğini- açık veya örtük var olan anlamların dille ifadesi oluşturur.” (2008: 17) Yazara göre, dünyada var olan anlamlar çeşitli idrak süreçlerinden geçerek dil birimlerine kodlanır. Bu bağlamda kiplik “en temel hâliyle doğal anlamların dil anlamlarına dönüşümüdür.” (2008: 17).

Meryem Arslan, kiplik için “Konuşur açısından değişkenlerle yorum yaparak hükme ulaşmak; dinleyici açısından da konuşurun sunduğu birimlerle bu hükmü anlamaya ve doğru tespit etmeye yönelik yeniden hüküm çıkarmayı içeren iki yönlü çabadır.” (2020: 486) şeklinde tanım yapar.

Erk Emeksiz’e göre “Kiplik, genel bir tanımla dillerde anlamın doğruluk değeri açısından olasılık veya gereklilik olarak kodlanmasıdır.” (2008: 57). Yazar, kip ve kiplik ayrımını şöyle yapar:

“Kiplik önerme boyutunda yalnızca yüklemi değil tüm tümceyi kapsayan ve bakış acısı yansıtan anlamsal bir ulamdır ve bu nedenle tek bir dil-bilgisel yapıya indirgenemez. Kip ise anlamsal ulamın dil bilgiselleşmiş biçimidir. Bu ayırım kavramsal zaman (time) ve dil bilgisel zaman (tense) ayrımına benzer. Zaman ve kiplik, kavramsal yapılara; dil bilgisel zaman ve kip dil bilgisel yapılara karşılık gelir. Tıpkı zaman gibi kiplik de kip dışında diğer dilsel araçlarla işaretlenebilir. Belirteçler, eylemler, sıfatlar, adlar ve söylem birimleri bu işlevle kullanılabilir.” (2008: 57).

Kiplik, konuşurun duygu ve düşünceleri veya karşılaştığı olaylar karşısında tepkisi, kip ise kipliğin dildeki ifadesi olan morfolojik fiil kategorisidir. Bu bağlamda kip, bir kiplik işaretleyicisidir. Kipliğin dilde farklı işaretleyicileri mevcuttur. Caner Kerimoğlu, *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe* kitabında kiplik işaretleyicilerini *biçim bilgisi öğeleri (ekler, edatlar, morfo-sentaktik öğeler, kiplik yardımcı fiiller)* sözlük öğeleri (*zarflar, isimler, kiplik yüklemeler*), *söz dizimi öğeleri (kalıplaşmış ifadeler, deyimler)*, *tonlama ve bağlam* olarak sınıflandırır (2014: 96-105).

Nergis Biray, kiplik işaretleyicisi olarak modal sözlerden bahseder. Modal anlamı, düşüncesini ifade eden kişinin kendi düşüncesiyle ilgisi- ni bildiren anlam olarak tanımlayan yazar, modal sözleri “Şüphe, fikrin doğruluğunu tasdikleme veya reddetme, tahmin, fikrin oluşumu, kısacası konuşucunun kendine ait duygu ve düşünceleri ile cümlelerin anlamına müdahale eden sözlerdir. Bu tür anlam yüklemesiyle modal sözler, cümleye

ek bir anlam katmış olur.” şeklinde yorumlar (2009: 359). Yazar, Türkiye Türkçesi gramerlerinde modal sözleri yeni bir terimle adlandırarak, kelimenin dokuzuncu türü olarak incelenmesini önerir.

Görüldüğü üzere modallık kategorisi Türkiye Türkçesinde kiplik başlığı altında ele alınmaktadır. Kipliğin dilsel ifadesi olan kiplik işaretleyicileri morfolojik, sözlüksel, söz dizimsel kategoriler, tonlama, bağlam olarak sınıflandırılır. Konuşurun değerlendirmelerini, tutumunu, durumunu ortaya koyan kiplik ve kiplik işaretleyicileri Türkiye’de yeni çalışma alanlarından birdir. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında kiplik başlığı yer almamaktadır.²

Türkiye Türkçesi gramerlerinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesi gramerlerinde modallık, yani kiplik, ayrıca bir sözcük türü olarak modal sözler bölümünde incelenir. Kipliğin işaretleyicisi olan modal sözler, gramer kitaplarında yardımcı sözcük türlerinden biri olarak ele alınır. Bu bağlamda modal anlam, konuşucunun kendi düşünceleri karşısında tutumu, değerlendirmesi, durumunu bildiren anlamdır. Modal sözler ise konuşurun kendi düşünceleri karşındaki tutum, değerlendirme ve durumunun leksik yolla ifadesidir. Türkiye Türkçesinde kiplik işaretleyicisi olarak kip ekleri, bazı zarflar, isimler, edatlar, tonlama, söylem birimleri vb. incelense de Azerbaycan Türkçesinde kiplik işaretleyicileri olarak modal sözler ele alınır. Bu çalışmada Azerbaycan Türkçesinden hareketle modallık (kiplik) ve onun işaretleyicisi olan modal sözlerin işlevi açıklanmaya çalışacaktır.

Azerbaycan Türkçesinde Kiplik İşaretleyicisi Olarak Modal Sözler ve Onların Spesifik Özellikleri

Konuşur, kendi fikir ve düşüncelerini aktarırken, aynı zamanda söyledikleriyle ilgili farklı tutumlar sergiler. Herhangi bir hükmün gerçekliğini, doğruluğunu onayladığı gibi ona şüpheli, çekimser vb. gibi çeşitli münasebetler belirtir. Bu da dilde modallığın oluşmasına sebep olur: “Bizim konuşmamız iki bölümden oluşur. Hem bir şey hakkında bilgi verir, bir şey sorar, bir işe tahrik ederiz hem de ister istemez söylediklerimize münasebet bildirmiş oluruz. Bunlardan birincisi iletişim (dil vahitleri vasıtasıyla muayyen malumat verme, iletişim), ikincisi modallıktır. (modallık Latince modalis sözünden olup, vasıta, usul demektir.” (Kazımov, 2010: 380). Yazara göre dilde modallığın işaretleyicileri çoktur: “Tonlama, söz sırası, edatlar, fiil şekilleri vb. gibi diğerleriyle ifade olunabilir. Bunlarla birlikte dilimizde öyle bir söz grubu var ki, onlar doğası itibarıyla yalnız modallığın ifadesi için teşekkül etmiştir. Bunlar modal sözlerdir.” (2010: 380).

2 Son yıllarda kiplik konusunda yapılan çalışmalarla ilgili bk. Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinazor Kitabevi Yayınları ; Kerimoğlu, C. (2018). *Kiplik ve Kip*, Pegem Akademi ; Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. Kabalıcı Yayınevi.

Modal sözler, genel gramatikal anlama sahip sözlerdir. Azerbaycan Türkçesinde “Konuşanın söylediği fikre, objektif (nesnel) reallığe (gerçekliğe) münasebetine bildiren sözler.” (Kazımov, 2010: 379) olarak tanımlanan modal sözlerin bir gramatikal kategori olarak incelenmesine 1950’li yıllardan itibaren başlanıldığı³ ve son yıllarda bu konuda önemli araştırmalar yapıldığı gözlenmektedir.⁴ B. A. Serebrennikov ve N. Z. Hacıyeva, Türk dillerinde çeşitli modallık anlamlarını ifade etmek için çok sayıda vasıtalar olduğunu, fakat Türk dillerinin gramerlerinde çoğu zaman onların ifade usullerine dokunulmadığını belirtirler. Yazarlar, modallık kategorisinin gelişim sürecinin yeni olduğu düşüncesindedirler: “Türk dillerinde çoklu modal sözler ve modal anlamlı fiiller kullanılır. Türk dillerinde modallığın böyle çeşitli ifade vasıtaları onların ayrı ayrılıkta yaşadıkları dönemin ürünüdür ve büyük ihtimal ulu Türk dilinde mevcut olmamıştır.” (2002: 275).

Azerbaycan Türkçesinde modallık, mantıki ve gramatikal kategori olarak ele alınır: “Modallık kategorisi dile mantıktan gelmiştir. Tefekkürle bağlı olan bu kategori aynı zamanda hem de felsefi bir kategoridir. Modallık üzere hükmün bilgileri hükmün gerçekliğinin derece ve karakterini aksettirir. Malum olduğu üzere modallığa göre hükmün üç çeşidi mevcuttur: apodiktik (zarurilik, - S zaruri olarak P-dir (değil), asserotik (hakikilik, gerçeklilik - S- P- dir) ve problematik (ihtimal - S, ihtimal ki P-dir.” (Zeynalov, 2008: 313). Yazar, mantık hükmünün çeşitlerini bu şekilde olduğu gibi dile gramere tatbik etmek, başka sözle kopyalamanın doğru olmadığını da altını çizer. Gramatikal modallıkta hükmün tasdik ve inkârı yeterli değildir. Burada gerçekliğe karşı çeşitli münasebetler - hakikilik, şüphe, ihtimal, zaruret, genelleme, söz konusudur ki bu da onu mantık modallığından ayırmaktadır. Modallık belirli bir iş, olay, eşya, alamet ve nitelik hakkında verilen hükmün gerçekliğini, hakikiliğini ya tasdik, ya inkâr eden, söylenen fikirle bağlı belirli münasebet bildiren mantık ve gramatikal kategoridir (Hüseynzade, 2007; Abdullayeva, 2013).

Felsefi mantık kategorisinden farklı olarak gramatikal modallığın ifade imkânları daha geniştir. Modallık, çeşitli şekillerde entonasyon (tonlama), söz sırası, edatlar, fiilin şekilleri, kelime grupları vb. ifade olunur:

- 3 Aslanov, E. E. (1957). *Müasir Azerbaycan Dilinde Modal Sözler*. Nizami adına Edebiyat ve Dil İnstitutunun Eserleri, X cilt; Aslanov, E. E. (1960). “Modal Sözler”. *Azerbaycan Dilinin Grammatikası*. Azerbaycan SSRİ EA Neşriyatı; Abdullayev , E. Z. (1958). *Kömeçki Nitg Hisseleri*. Bakü, BDU Neşriyatı; Zeynalov, F. (1965). *Müasir Türk Dillerinde Edat ve Modal Sözler*. Bakü ; Zeynalov, F. (1971). *Müasir Türk Dillerinde Kömeçki Nitg Hisseleri*. Bakü; Cavadov, E. (1959). “Modallıg Meselesine Dair Bazı Kayıtlar”. *Azerbaycan SSRİ, EA Haberler, (İctimai Elmler Seriyası) S 2*; Elizade, Z. (1965). *Müasir Azerbaycan Dilinde Modal Sözler*. Bakü, Maarif Neşriyatı.
- 4 Rüstemov, R. (1996). *Müasir Türk Dillerinde Kömeçki Nitg Hisseleri*. Bakü: BDU Neşriyatı; Hacıyev, K. (1999). *Azerbaycan Dilinde Hususi Nitg Hisseleri*. Bakü: Çarşoğlu; İmanov, G. (2015). *Oğuz Grubu Türk Dillerinde Modal Sözler*. Bakü: Elm ve Tehsil.

Gramatikal modallığı zenginleştiren ona rengârenk anlam inceliği veren fiilin şekilleridir. Örneğin, *oxumalıyam, oxuyasıyam, oxusam, oxuyuram, oxumuşsan, oxumuşdur, oxuyacağam, oxuya bilərəm* vs. Bu zenginlik ve rengarenklik de felsefi- mantık modallığında yoktur. Modallık, bütünlükte isimlerin sıfatların, sayıların, zamirlerin, fiillerin, zarfların mana ve mazmununda ifade olunur. Ona göre ki, bu sözlerin mana ve mazmununda nesnel gerçekliğe- ada, alamete, miktara, iş, hal, hareket vs. münasebet bildirilir. Bele bir hususiyet felsefi mantık modallığa ait değildir. (Halilov, 2007: 332).

Cavadov, modallık kategorisinin sadece fiilin şekillerine bağlanılmasını yanlış bulur: “Azerbaycan Türkçesinde, aynı zamanda Türk lehçelerinde fiilin şekilleri fiil cümlelerinde modallığı ifade etmek için yeterlidir. Fakat modallık kategorisini tamamıyla fiil şekilleriyle bağlamak doğru değildir çünkü dilimizde yeteri kadar isim cümleleri mevcuttur. İsim cümlelerinde modallığı ifade etmek için muayyen usullerden istifade edilir.” (1980: 462). Zeynalov da fiil şekillerinin modallığın tüm hususiyetlerini ifade etmediği düşüncesindedir:

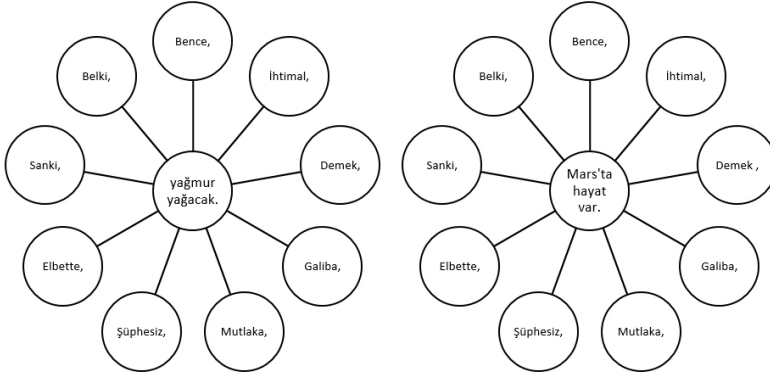
“Modallık kategorisi ve fiil şekillerinin mukayeseli incelenmesi sonucu belli olmuştur ki, fiilin şekilleri hiç de modallığın bütün hususiyetlerinin ifadecisi değildir. Başka ifadeyle, modallığın ifade vasıtaları sadece fiilin şekilleriyle sınırlı değil. Bundan ilave, fiilin şekilleri ancak mazmun itibarıyla nispi (bağıntılı, görelî) şekilde mantık kategorileriyle uygun cihetlere sahip olabilir. Mantıkla gramer arasında bir bağlantılı bütünlük var, fakat doğrudan uygunluk yoktur. Türk dillerinde modallık aynı zamanda sözlerin sırası, kelime grupları, çeşitli birleşmelerle de ifade olunabilir.” (2008: 314).

Modal sözler, son zamanlarda ortaya çıktığı ve sınırları tam olarak belirlenmediği için Türk dillerinin gramerlerinde çoğu zaman edatların, zarfların içerisinde verilmektedir. Modal sözler, temel sözcük türler içerisinde zarflarla yakın olduğu çoğu zaman zarflarla karıştırılmıştır: “Zarflarla modal sözleri ayıran alametler yeteri kadardır. Zarflar hareket veya alametini belirttiği halde, modal sözler ait olduğu cümlelerin mazmununa münasebet belirtir.” (Kazımov, 2010: 381). Bunun dışında zarflar cümle ögesi olabildikleri hâlde modal sözler cümle ögesi olarak kullanılamazlar.

Modal sözler, cümlede modallığın oluşmasına ve güçlenmesine hizmet ederler. İsim cümlelerinde de modallığı oluşturmak için bu kelimeler kullanılmaktadır. Fiil cümlelerinde de mevcut modallık, konuşanın isteğine bağlı olarak değişebilir. Fiil şekilleriyle ifade olunan modallığı, modal sözlerin yardımıyla değişmek mümkündür. Bu zaman yine belli kelimeler kullanılır. Örneğin, *Ben, bu gün okula gitsem, iyi olacak-* cümlesine *güman ki (muhtemelen)* modal sözünü eklersek (*Ben bugün okula gitsem güman*

ki iyi olacak) cümledeki kesinlik anlamının yerine şüphe anlamı kazandırılmış olur. “Bu da modal sözlerin yarattığı modallığın, fiil şekillerinin yarattığı modallıktan daha etkili olduğunu gösterir.” (Cavadov, 1980: 461).

Hem fiil hem de isim cümlelerinde kullanılan modal sözleri aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür.

Modal sözler, genel olarak müstakil anlamlı sözlerden anlam zayıflaması sonucu oluşmuştur. Anlam zayıflaması sonucu bazı kelimeler sentaktik görevini de değiştirmiş, yeni kategori - modal sözler yaranmıştır. Fakat onu da belirtmek gerekiyor ki leksik anlamını kaybederek gramatikal anlama sahip her kelime modal söz görevini üstlenemez. Çünkü “modal sözler hem de fikre münasebet bildirmek özelliğine sahip olmalıdır.” (Rüstemova, 2013: 120).

Azerbaycan Türkçesinde modal sözler, ayrıldığı sözcük türlerine göre iki gruba ayrılır:

1. Adlardan tecrit olunan modal sözler.
2. Fiillerden tecrit olunan modal sözler.

Adlardan tecrit olunarak oluşan modal sözler de kendi içinde sınıflandırılır.

- a) İsimlerden tecrit olunanlar; *qəraz, nəhayət, xülasə, güman*
- b) Sıfatlardan tecrit olunanlar; *şəksiz, şübhəsiz, sözsüz, məlum, müxtəsər; yaxşı*
- c) Sayılardan tecrit olunanlar; *əvvələn, ikincisi, üçüncüsü*
- d) Zamirlerden tecrit olunanlar; *məncə, sənəcə, nə isə, nədənsə*
- e) Zarflardan tecrit olunanlar; *həqiqətən, doğrudan, adətən, beləliklə, ümumiyyətlə*

“Xülasə, xuda ömür versə, sizə qulluq etməyə mən də borcluyam.” (Kısaca, Allah ömür verse, size hizmet etmeye ben de borçluyum.) (Neri-

manov, 2004: 66).

“*Yaxşı*, indi mən bu çölün düzündə həkim hardan tapım, yerdən çıxarda bilmərəm ki?” (İyi, şimdi ben de çölün ortasında doktoru nerden bulayım, yerden çıkaramam ki?) (İbrahimov, 2005: 399).

“*Birincisi*, şəhərin bütün giriş yollarını istekama çevirməliyik.” (Birincisi, şəhrin bütün yollarını istihkâma çevirmeliyiz.) (Şihli, 2005: 323).

“Quşlara yaxınlaşdım və bu quşlar yəqin ki, çöl göyərçinlərinin bir növü idi, çünki şəhər yerində adamı bu qədər yaxına buraxan, ürkməyən, *məncə*, ancaq çöl göyərçini olardı, amma yox, bu quşlar çöl göyərçini də deyildi, qumru quşlarıydı.” (Quşlara yaxınlaşdım və bu quşlar ihtimal ki, yaban güvercinlərinin bir çeşidiydi çünki seher beslenmelerinde insanı bu kadar yakın bırakan, ürkməyən, bence ancaq yaban güvercini olmalıydı ama yox, bu quşlar yaban güvercini de değildi, kumru quşlarıydı.) (Elçin, 2005: 408)

“*Beləliklə*, illər gəlib keçmiş, Nəsim dayının saçlarına dən düşmüşdü.” (Böylece yıllar gelip geçmiş, Nasip dayının saçlarına aklar düşmüştü.) (Şihli, 2005: 132)

Fiillerden tecrit olunaraq oluşan modal sözler; *görünür*, *elə bil*, *sanki*, *olsun ki*, *sən demə*, *demək ki*, *tutaq ki* vb. dâhildir.

“*Görəsən*, elə bir vaxt gələcəkmi bu divar sökülsün?” (Acaba, öyle bir vakit gelecek mi bu duvar sökülsün?) (Elçin, 2005: 424)

Azərbaycan Türkçesinde modal sözler, aynı zamanda yapısına göre incelenir.

a) Basit modal sözler; *əlbəttə*, *xülasə*, *yaxşı*, *təəssüf*, *yəqin* vb.

b) Türemiş modal sözler; *doğrusu*, *düzü*, *məncə*, *bizcə*, *sözsüz*, *şübhəsiz*, *əvvələn*, *ümumiyyətlə*, *təxminən* vb.

c) Birleşik⁵ modal sözler; *sanki*, *doğrudan-doğruya*, *elə bil ki*, *bəlkə də*, *ehtimal ki*, *daha doğrusu*, *yəqin ki*, *tutaq ki*, *doğrudan da* vb.

Kazımov, modal sözlerin bu şekilde sınıflandırılmasının şartlı olduğunu belirtir: “Çünkü bu sözler olduğu gibi, yani eklerle birlikte modallaşmıştır, modallaşarak ek almamıştır. Mürekkeb (birleşik) modal sözlerin bir kısmı değişkenliğe sahiptir, temel sözün yanında edatlar olmadan da kullanılabilir: *elbette- elbette ki*, *şüpheşiz- şüpheşiz ki*, *doğrudan - doğrudan da*, *ele bil- ele bil ki* vb.” (2010: 383).

Modal sözler, aynı zamanda sabitleşmiş modal sözler ve gayri sabit modal sözler olarak da ikiye ayrılır.

5 Birleşik modal sözler, modal sözle bağlacın ve modal sözle edatın birleşmesinden yararır. Daha detaylı bilgi için bk. Halilov, B. (2007). *Müasir Azərbaycan Dilinin Morfolojiyası*. II hisse, Bakü: Nurlan.

Sabitləşmiş modal sözlər, dilde sadəcə modal söz olaraq istifadə edilir: *yəqin ki, bəlkə də, sanki, əlbəttə, əlbəttə ki vb.*

“Bu etinasızlıq, əlbəttə ki, məni bir az məyus edirdi, amma yenə ona tamaşa etməkdən gözlərim doymurdu.” (Bu vurdumduymazlıq, elbət ki, beni bir az üzüyürdü ama yəni onu seyr etməkdən gözlərimi alamıyordum.) (Memmedhanlı, 2013: 90).

Gayri sabit modal sözlər isə həm temel sözcük türü həm də modal söz olaraq istifadə edilir; *görünür, deməli, deyəsən, sözsüz, şübhəsiz, birincisi, beləliklə, yaxşı vb.*

Fiiil olaraq; “Elə bu vaxt küçədə iki nəfər görünür”. (Elə bu vaxt soqakda iki kişi görünür.) (Anar, 2003: 123).

Modal söz olaraq; “Görünür, bu tipli adamların başqa bir qiymət cədvəli var.” (Görünür, bu tip insanların fərqli bir dəyərləndirmə sistemi mövcuttur.) (Anar, 2003: 299).

Sifat olaraq; “Xudadət bəy dərk edirdi ki, mütləq hərbi səfərbərlik elan etmək və yaxşı ordu yaratmaq lazımdır.” (Xudadət bəy anlıyır ki, mutlaka səfərbərlik elan etmək və yaxşı ordu yaratmaq lazımdır.) (Şihli, 2005: 315).

Modal söz olaraq; “Yaxşı, əvvəlcə mənə kömək elə, odunu içəri daşı, ocağı qala, sonra od apararsan.” (İyi, əvvəlcə bana yardım et, odunu içəri daşı, atəşi yak, sonra atəş götürürün.) (Şihli, 2005: 34).

Demək, deməli, demək ki, ümumiyyətlə, bir sözlə, müxtəsər, beləliklə, nəhayət, deməli ki, xülasə, qərər, ümmən, mənə, bircə kimi kəlimələri tartışmalı olsa da grammatikalilişinin xarakterinə, olaya münasibət bildirmə xüsusiyyətlərinə və istifadə yerinə görə modal sözlərə dâhil etmək mümkündür. (Cavadov, 1980; Kazımov, 2010).

Azərbaycan Türkçesinde modal sözlər mənalarına görə də təsnif edilməkdədir. Hüseynzadə (2007), modal sözləri, *gerçəkliyə münasibətin dərəcəsinə bildirenler (gerçəkliyə uyğunluğun adı dərəcəsinə göstərenlər və gerçəkliyə uyğunluğun kesin təsdiqini bildirenlər), cümlədə ifadə olunan fikrə qarşı emosional münasibət bildirenlər, cümlədə ifadə olunan fikrin gerçəkliyinə şübhə bildirenlər, neticə və davam bildirenlər, bənzətmə və müqayisə bildirenlər* olaraq 5’ə ayırır. Halilov (2007), buraya *sıra və ardışık anlamlı modal sözləri* əlavə edir. Zeynalov (2008), *zaruret bildiren, ihtimal bildiren və hakikilik, gerçəklik bildiren modal sözlər* olaraq 3’ə ayırır.

Azərbaycan Türkçesinde genel olarak modal sözləri anlamına görə şüylə ayırmaq mümkündür:

1. Təsdiq bildirenlər: Bu modal sözlər, fikrin gerçəkliyini kesin bir şüylə təsdiqləyən sözlərdir; *əlbəttə, şübhəsiz, doğrudan da, həqiqətən də, doğrusu vb.*

“*Doğrudan da* bu saat Qaraş və Mayanın üzündə ürəklərinin dərinliklərindən qalxan həm sehirkar bir cazibənin, həm də xoş bir səadətin işıqları oynayırdı.” (Gerçekten de bu saat Garaş ve Maya'nın yüzünde yüreklerinin derinliklerinden kalkan hem sihirli bir cazibenin hem de hoş bir saadetin ışıkları oynuyordu.) (İbrahimov, 2005: 71)

2. İhtimal, şüphe, tereddüt bildirenler: Bu modal sözler, olaylara şüpheli münasebet bildiren sözlerdir; *bəlkə, bəlkə də, güman ki, deyəsan, yaqin ki, ehtimal ki, olsun ki, görünür vb.*

“Yox palto deyildi, Gülzarın əynindəki, *deyəsan* kofta idi, qırmızı kofta.” (Hayır, mont değildi, Gülzar'ın üstündeki galiba tişört idi, kırmızı tişört.) (Elçin, 2005: 261)

3. Benzetme ve mukayese bildirenler: Bu modal sözler, olaylara mukayese anlamı katan sözlerdir; *sanki, elə bil, elə bil ki, gıya, güya ki, deyərdin vb.*

“Kənd yuxu dənizində üzürdü. *Elə bil*, əkin-biçindən qayıdan yorğun kəndli ağzı üstə düşüb daş yuxusuna getmişdi.” (Köy uyku denizinde yüzüyordu. Sanki, ekinden dönen yorğun köylü yüzükoyun düşüb taş uykusuna girmişti.) (Elçin, 2005: 265)

4. Netice, sonuç, sıra, genelleme bildirenler: Bu modal sözler, söylenen fikirlərin özetlənməsi, genelleməsi, sonuç çıxarılması gibi anlamlarını sağlayan sözlerdir; *deməli, ümumuyyətlə, beləliklə, xülasə, nəhayət, bir sözlə vb.*

“Dünən bugünə çatmırsa, *demək*, bu gün də sabaha çatmayacaq.” (Dün bugüne yetişmiyorsa, demək bugün de yarına yetişmeyecek.) (Anar, 2003:10)

5. Kaynak, isnat bildirenler: Bu modal sözler, söylenen düşüncələrin kaynağını belirten sözlerdir; *məncə, sənəcə, deyilənə görə, fikrimcə vb.*

“*Zənnimcə*, yanğın bundan törəyib.” (Zənnimcə, yanğın bundan çıkmıştır.) (Şıhlı, 2005: 230)

6. Emosyonel münasebet bildirenler: Bu modal sözler, söylenen fikirlərə qarşı çeşitli emosyonel münasebetlər belirten sözlerdir; *təəssüf ki, əcəbdir ki, hayif ki, heyif ki, qəribədir, demə vb.*

“*Təəssüf ki*, bəziləri rəqəmlər ardında insanları unuturlar.” (Maalesef, bazıları rakamlar ardında insanları unutuyor.) (Anar, 2003: 159)

Modal sözlərin bu şəkildə sınıflandırılması şərtdir. Aynı modal söz çeşitli anlamlarda kullanılabilir.

Modal Sözlerin Söz Diziminde İşlevi

Modal sözler, sentaktik yönden başka kelimələrlə bağlı değildir. Bu bağlamda cümle ögesi olaraq istifadə edilirlər. Modal sözler, cümlede daha

çok tonlamayla ifade olunur. Ses yüksekliği, tonlaması, ritmi vb. gibi yollarla konuşanın söylediği fikre çeşitli münasebetleri ortaya çıkarır. Bu bağlamda modal söz, kullanıldığı cümleyle sadece tonlamayla bağlı olur. Modal sözler, cümlede hiçbir ögeyle bağlı değil, onlarla sentaks ilişkisine girmez. Modal sözlerin sentaksta birkaç işlevi vardır. Birinci işlevi ara söz olarak kullanılmasıdır. Sübjektif münasebetin esas morfoloji ifade vasıtası olan modal sözler, sentaksta ara sözler fonksiyonunda kullanılır: “Ara sözler ve birleşmeler dâhil olduğu cümlelerin öğeleriyle gramatikal cihetten bağlı değildir, cümle ögesi görevinde kullanılamaz, temel cümle ile anlamca bağlanarak konuşanın (veya yazarın) söylediği fikre münasebet bildirir. Sübjektif münasebetin temel morfoloji ifade vasıtaları modal sözlerdir. Modal sözler sentaksta ara sözler fonksiyonunda kullanılır.” (Kazımov, 2010: 256). Ara söz görevinde kullanılan modal sözün ifade ettiği anlam tüm cümleye aittir. Bütün modal sözler cümlede ara söz görevinde kullanıldığı hâlde tüm ara sözler modal söz değildir. Bu da ara sözlerin ifade imkânlarının daha geniş olmasıyla bağlıdır: “Modal sözlerle ara sözlerin münasebetini özne ile ismin münasebeti bağlamında açıklamak mümkündür: Bütün isimler özne olabildiği hâlde bizim cümlelerde kullandığımız her özne isimle ifade olunmaz- özne tüm sözcük türleri ve kelime gruplarıyla ifade olunabilir. Modal sözlerle ara sözlerin oranı da böyledir.” (Kazımov, 2010: 381). Zeynalov, “Müşayet eden” (eşlik eden) öge olarak kullanılan modal sözler, ele bu ilave öge olma hususiyetine göre diğer ara sözlerden ayrılır.” yorumunu yapar. (2008: 324).

Modal sözlerin diğer işlevi ise söz-cümle olarak kullanımınıdır. Söz-cümleler entonasyon ve metnin yardımıyla oluşur. Bu entonasyonun oluşmasında edat ve ünlemlerle birlikte modal sözlerden de istifade olunur: “Modal sözlerin söz- cümle olarak kullanılması her şeyden önce söz-cümleden önce kullanılan hükme bağlı olur.” (Rüstemova, 2013: 134). Modal sözlerin söz-cümle olarak kullanılması diyaloglarda, genel olarak da diyalogun soru-cevap şeklinde kendini gösterir. Modal sözlerin ancak bir kısmı söz-cümle görevinde kullanılır: “Söz-cümle görevinde kullanılan modal sözler, ihtimal, zaruret, olasılık yönlerinden konuşanın gerçek olaylara münasebetini, aynı zamanda söylenen fikre münasebetini belirtmeye hizmet eder.” (Zeynalov, 2008: 324). Bu tip cümlelerde yarım anlamı oluşmaz, çünkü kullanılmayan ögeyi yerine koymak mümkündür.

İster ara söz ister söz- cümle olarak kullanılsın, modal sözler, cümle öğeleriyle bağlanamaz, birlikte ele alınamaz: “Her iki hâlde onların bu veya diğer cümle ögesiyle bağlanması mümkün değildir. Şöyle ki, modal sözün bağlandığı mana sadece bir ögeyle sınırlı kalmaz. Modal söz cümledeki yerinden asılı olmayarak bütün fikre, cümlede ifade olunan hükme

münasebetin göstericisi olduğundan onun gösterdiği modallık tüm cümleye yayılmış olacaktır.” (Zeynalov, 2008: 323). Modal söz, bu veya diğer sözün yanında kullanıldığında onun anlamına etkisinin fazla olduğu bir gerçektir. Bu durumda modal söz, cümle ögesiyle birlikte değil de daha çok eşlik eden konumda dikkat çeker.

Modal sözler cümlenin çeşitli yerlerinde gelebilir. Çeşitli şekillerde kullanılsa da modal sözler cümlede hiçbir fonksiyon taşımaz, söylenen fikre çeşitli münasebetleri belirtmekle yetinirler. Bu özelliğinden dolayı bir cümlede iki modal söz kullanılamaz.

Azərbaycan Türkçesinde modal sözler, cümlede çeşitli noktalama işaretleriyle ayrılır. Cümlenin önünde geldiğinde ondan sonra, ortasında geldiğinde her iki tarafında, sonda geldiğinde ondan önce virgül işareti kullanılır.

Ara söz görevinde:

“*Görünür*, eqoizm insan təbiətinin elə bir hissəsidir ki, ondan yaxa qurtarmaq, tamam yaxa qurtarmaq mümkün deyil, əslində heç lazım da deyil.” (Görünür, egoistlik insan doğasının öyle bir parçasıdır ki, ondan kurtulmaq, tamamilə kurtulmaq mümkün deyil, əslində heç gerek de yox.) (Elçin, 2005: 145).

“Əlləri, ayaqları, *bir sözlə*, bütün bədəni toprağın altında itib qalmışdı.” (Elleri, ayakları, kısaca, bütün bedeni toprağın altında yitip kalmıştı.) (Mustafa, 2016: 106).

Söz -cümle görevinde:

- “Sən ömründə qoymayacaqsan ki, mən tək qalım?”

- *Əlbəttə.*

- Siz dini təbliğat aparmısınız?

- *Qətiyyə.*

(Sen ömründe beni yalnız bırakmayacaksın?- Elbette. Siz dinî propaganda yapıyor musunuz? - Katiyen.) (Mustafa, 2016: 16).

Sonuç

Modallık (modality), Türkiye Türkçesinde kiplik olarak açıklanmaktadır. Kip ve kiplik birbirine yakın iki kavram olarak kullanılmaktadır. Kip, Türkiye Türkçesi gramerlerinde genel olarak fiilin zaman, şahıs ekleriyle çekimlenip belirli bir şekilde ifade edilişi olarak tanımlanmaktadır. Kiplik, konuşurun kendi duygu, düşünceleri veya herhangi bir olay veya durum karşısındaki tutumudur. Bu bağlamda kiplik, konuşurun duygu ve düşünceleri veya karşılaştığı olaylar karşısında tepkisi, kip ise kipliğin dildeki ifadesi olan morfolojik fiil kategorisidir. Anlamsal bir kategori olan kip-

liğin dilde çeşitli işaretleyicileri bulunmaktadır. Bunlar, *morfolojik ögeler, sözlük ögeleri, sözdizimi ögeleri, tonlama, bağlam* vb. olarak sınıflandırılmaktadır. Kiplik konusu Türkiye Türkçesinde yeni çalışma alanlarından biri olduğu için gramer kitaplarında kiplik başlığı yer almamaktadır. Fakat, Türkiye Türkçesi gramerlerinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesi gramerlerinde kiplik, modal sözler başlığı altında incelenmektedir. Azerbaycan Türkçesinde kipliğin çeşitli işaretleyicileri *tonlama, söz sırası, edatlar, kip ekleri* bulunsa da doğrudan kiplik işaretleyicisi, bu görevi doğrudan üstelenen gramatikal kategori olarak modal sözler öne çıkmaktadır. Modal sözler, konuşanın söylediği fikre belli münasebetini, ilgisini belirten yardımcı sözcük türüdür. Bu bağlamda Azerbaycan Türkçesi gramerlerinde kip ve kiplik kavramlarının sınırlarının çizildiği görülmektedir. Azerbaycan Türkçesinde modal sözler, 1950’li yıllardan itibaren incelenmiş ve gramer kitaplarında yerini almıştır.

Kaynakça

- Abdullayev, E. Z. (1958). *Kömekçi Nitg Hisseleri*. Bakü: BDU Neşriyatı.
- Abdullayeva, G. (2013). *Müasir Azerbaycan Dili. (Morfolojiya, Sintaksis)*. Bakü: Elm ve Tehsil.
- Anar (2003). *Eserler (Hikayeler, Povestler)*. I Cilt. Bakü: Nurlan.
- Arslan, M. (2020). “Dilbilimsel Kiplik Konusuna Bir Bakış”. *Ulakbilge*, 47, Mart, s. 483-488.
- Aslan, D. S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği, Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aslanov, E. E. (1957). *Müasir Azerbaycan Dilinde Modal Sözler*. Bakü: Nizami adına Edebiyat ve Dil İnstitutunun Eserleri, X cilt.
- Aslanov, E. E. (1960). “Modal Sözler”. *Azerbaycan Dilinin Grammatikası*. Azerbaycan SSRİ EA Neşriyatı.
- Benzer, A. (2008). *Füilde Zaman Görünüş Kip ve Kiplik*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi.
- Biray, N. (2009). “Kazak Türkçesinde Modal Söz (Kelimenin Dokuzuncu Türü mü?)”. *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring, 338-361.
- Bozkurt, F. (2017). *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi- Anlatım)*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Cavadov, E. (1959). “Modallıg Meselesine Dair Bazı Kayıtlar”. *Azerbaycan SSRİ, EA Haberler; (İctimai Elmler Seriyası)*, 2.
- Cavadov E. M. (1980). “Modal Sözler”. *Müasir Azerbaycan Dili, II Cilt, Morfolojiya*: Bakü: Elm.

- Dilaçar, A. (1971). “Gramer Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yönetimi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*.83-145, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dmitriyev, N. K. (1948). *Grammatika başkirkogo yazıka*. Moskova.
- Elçin (2005). *Seçilmiş Eserleri*. I Cilt. Bakü: Çınar Cap.
- Elizade, Z. (1965). *Müasir Azerbaycan Dilinde Modal Sözler*. Bakü: Maarif.
- Ergin, M. (2008). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Erk Emeksiz, Z. (2008). “Türkçede Kiplik Anlamının Belirsizliği ve Anlamsal Roller”. *Dil Dergisi*, 141: 55-66.
- Hacıyev, K. (1999). *Azerbaycan Dilinde Hususi Nitg Hisseleri*. Bakü: Çaşıoğlu.
- Halilov, B. (2007). *Müasir Azerbaycan Dilinin Morfologiyası. II hisse*. Bakü: Nurlan.
- Hüseynzade, M. (1954). *Müasir Azerbaycan Dili (Leksika, Fonetika, Morfologiya)*. Bakü: ADU.
- Hüseynzade, M. (2007). *Müasir Azerbaycan Dili, III hisse, Morfologiya*. Bakü: Şark Garp.
- İbrahimov, M. (2005). *Seçilmiş Eserleri*. I Cilt. Bakü: Şark Garp.
- İmanov, G. (2015). *Oğuz Grubu Türk Dillerinde Modal Sözler*. Bakü: Elm ve Tehsil.
- Kazımov, G. (2010). *Müasir Azerbaycan Dili, Morfologiya*. Bakü: Elm ve Tahsil.
- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor Kitabevi.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Kiplik ve Kip*. Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Lyons, J.(1997). *Semantics* (Volume 2). USA: Cambridge University Press.
- Memmedhanlı, E. (2013). *Seçilmiş Eserleri*. Bakü: Tehsil.
- Mustafa, F. (2016). *Seçilmiş Eserleri*. I. Cilt. Bakü: Ecoprint.
- Nerimanov, N. (2004). *Seçilmiş Eserleri*. Bakü: Lider Neşriyatı.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, First Edition.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press, econd Edition.
- Papafragou, A. (200). *Modality: Issues in the Semantics- Pragmatics Interface*. Amsterdam: New York Elsevier.
- Potner, P. (2009). *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Rüstemova, G. (2013). *Kömeççi Nitg Hisseleri*. Bakü: Şark Garp.
- Rüstemov, R. (1996). *Müasir Türk Dillerinde Kömeççi Nitg Hisseleri*. Bakü: BDU Neşriyatı.
- Serebrennikov, B. A ve Hacıyeva, N. Z. (2002). *Türk Dillerinin Mukayiseli Grammatikası*. Bakü: Seda.

- Şihli, İ. (2005). *Seçilmiş Eserleri*. II Cilt, Bakü: Şark- Garp.
- Sweetser, Eve E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press. *Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Zeynalov, F. (1965). *Müasir Türk Dillerinde Edat ve Modal Sözler*. Bakü.
- Zeynalov, F. (1971). *Müasir Türk Dillerinde Kömekçi Nitg Hisseleri*. Bakü.
- Zeynalov, F. (2008). *Türk Dillerinin Mügayiseli Grammatikası, I hisse (Fonetika, Leksika, Morfolojiya)*. Bakü: MBM Neşriyatı.

Extended Abstract

Coming from the Latin word “modalis”, modality has a number of meanings such as method, style, type etc. In Turkey Turkish, mode and modality are used as two closely related concepts. Mode is usually defined as the expression of a verb in a certain way, with the addition of time and person inflections. Modality is used interchangeably with the word modality. Modality means the speaker’s reaction to the feelings and thoughts or the events he encounters, the situation or the point of view. Mode is a category of morphological verbs that is a linguistic expression of modelling. In this context, mode is a modality marker. There are various markers of modality in Turkish language, which is named as “kiplik” in Turkey Turkish. Modality markers, which are linguistic expressions of modality, are classified into toning, connection, morphological and lexical categories. Modality and modality markers, which reveal the speaker’s evaluations, attitudes, and status, are one of the new areas of study in Turkey. In this context, the title of modality is not included in Turkey Turkish grammar books.

Unlike Turkey Turkish grammars, modality and modal words are studied in Azerbaijani Turkish grammars. In Turkey Turkish, mode adjectives, some adverbs, nouns, adjectives, modality words, tonality, and sentence units are examined as modality markers. Although there are tonality, word order, habits, and mode additions among the various markers of modelling in Azerbaijani Turkish, the direct marker of modality is the grammatical category and modal words that directly exceed this function. Modal words, which are modality markers, are examined as auxiliary word types in grammar books. In this context, modal meaning refers to the speaker’s attitude, evaluation, and status in the face of his own thoughts. Modal words, on the other hand, are lexical expressions of the attitude, evaluation, and status of the speaker in front of his own thoughts. The basic function of modal words is to express modality in various forms. Modal words, with their lexical, grammatical, morphological character and syntactic functions, attract attention as a distinct type of word in Azerbaijani Turkish. While the speaker is expressing his thoughts and ideas, he also exhibits different attitudes towards what he is saying. Just as he confirms the truthfulness and correctness of any judgment, so he treats it with various suspicious attitudes. This, in turn, leads to the formation of modality in the language.

Modal words were formed as a result of the weakening of meaning from the basic word types and the change in the syntax task. As a result of the weakening of meaning, some words have changed their syntactic role, and new category - modal words have been created. In this sense, modal words are divided into two categories according to the types of words they are isolated. 1. *Modal words that are isolated from nouns (noun, adjective, number, pronoun, adverb)*. 2. *Modal words isolated from verbs*.

Modal words that are formed by isolating from nouns are also classified within themselves:

a) Those isolated from nouns; prejudice, finally, summary, presumably (*qərəz, nəhayət, xülasə, güman*)

b) Those isolated from adjectives; doubtless, doubtless, wordless, known, concise, good (şəksiz, şübhəsiz, sözsüz, məlum, müxtəsər, yaxşı)

c) Those isolated from numbers; first, second, third (əvvələn, ikincisi, üçüncüsü)

d) Those isolated from pronouns; I think, you think, anyway, for some reason (məncə, sənçə, nə isə, nədənsə)

e) Those isolated from adverbs; really, really, usually, thus, in general (həqiqətən, doğrudan, adətən, beləliklə, ümumiyyətlə)

Modal words created by isolating from verbs include it seems, kind of, as if, let it be, you don't say, that is to say, for example etc. (görünür, elə bil, sanki, olsun ki, sən demə, demək ki, tutaq ki)

In addition, modal words are examined under two headings: fixed modal words (those used only as modal words), non-fixed modal words (use of other types of words as modal words). Modal words are divided into six classes according to their meanings: (1) modal words expressing approval; (2) modal words expressing possibility, doubt and hesitation; (3) parable, modal words expressing comparison; (4) modal words stating conclusion, conclusion, sequence and generalization; (5) source, modal words expressing attribution and (6) modal words expressing emotional relationship. According to its structure, modal words are examined as simple, derived and compound modal words.

Modal words serve to create and strengthen modality in the sentence. Modal words are used to create modality in noun sentences. In the verb sentences, the current modality may change depending on the speaker's request. It is possible to change the modality expressed by verb forms with the help of modal words. This time, certain words are used again. For example, if we add the modal word "probably" (*güman ki*) to the sentence "It would be fine if I go to school today", the meaning of certainty in the sentence is replaced by the meaning of doubt. (It would be probably fine if I go to school today).

Even though modal words in Azerbaijani Turkish are examined in morphology, they are also mentioned in syntax due to their functions in sentences. Modal words are not syntactically connected with other words. In this context, they are not used as sentence elements. Modal words are expressed with more intonation in the sentence. It reveals various relations with the opinion of the speaker, such as loudness, intonation, and rhythm. In this context, the modal word is connected to the sentence it is used only by intonation. Modal words are not bound by any element in the sentence and do not have a syntax relationship with them. Modal words have several functions in syntax. The first function is to use it as a digression. Modal words, which are the main morphological expression means of subjective relationship, are used in the syntax function of digressions. Another function is its use as a word and sentence. Phrases are formed with the help of intonation and text. In the formation of this intonation, prepositions and exclamations are used together with modal words. Modal words can be used in various parts of the sentence. Although used in various ways, modal words do not have any function

in the sentence, they are content with stating various relations to the idea. Because of this feature, two modal words cannot be used in a sentence. In Azerbaijani Turkish, modal words are separated by various punctuation marks in the sentence. A comma is used when it comes in front of the sentence, on both sides when it comes in the middle, and before it when it comes to the end.

In Azerbaijani Turkish, modality is studied not only as a grammatical category, but also as a philosophical and logical category. Modal words in Azerbaijani Turkish have been studied since the 1950's and have taken their place in grammar books.